

Kapitola 2

Mediální kontext české zahraniční politiky

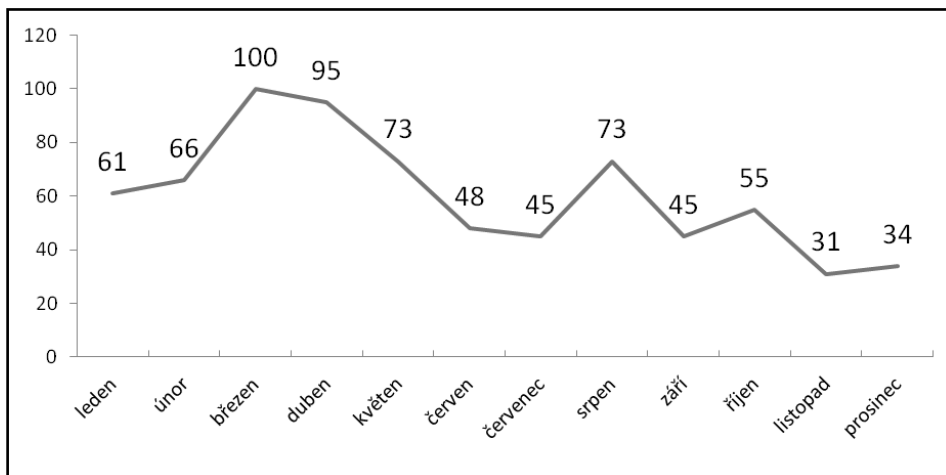
Lenka Vochocová a Vlastimil Nečas

V kapitole věnované analýze zpravodajství českých médií v roce 2013 navazujeme na výzkumy z minulých let, a to se stejným záměrem identifikovat a pojmenovat převažující charakteristiky zpravodajství o zahraničněpolitických událostech. Struktura kapitoly, metody zkoumání i způsob výběru analyzovaného materiálu zůstávají stejné jako v uplynulých letech a je tak dále doplňována souvislá řada poznatků shromážděných již od roku 2008. Díky kontinuálnímu sběru dat a analýze zpravodajství vzniká datová opora pro pojmenování trendů v zahraničněpolitickém zpravodajství českých médií. První část kapitoly se věnuje výsledkům kvantitativní analýzy zaměřené na identifikaci hlavních témat, přítomných aktérů a zemí, kterým byla v zahraničním zpravodajství věnována pozornost. Druhá část kapitoly představuje dvě případové studie zaměřené na rozbor mediálního pokrytí vyvěšení vlajky Evropské unie na Pražském hradě v dubnu 2013 a na téma tzv. Benešových dekretů, o kterých se diskutovalo v lednu roku 2013 v kontextu kampaní před volbou prezidenta České republiky. Cílem těchto dvou specifických analýz je identifikovat kontexty doprovázející mediální reflexi událostí a interpretační rámce, do nichž byly události zasazovány.

Výběrový soubor pro kvantitativní analýzu zahrnuje hlavní zpravodajské pořady tří celoplošných televizních stanic¹ v období od 1. 1. do 31. 12. 2013. Finální zkoumaný vzorek pak obsahuje pouze ty příspěvky, které tematicky spadají do okruhu zahraničněpolitického zpravodajství.² Ve výsledku bylo analyzováno celkem 726 příspěvků, z toho 389 z pořadu „Události“ (ČT), 175 z „Televizních novin“ (TV Nova) a 162 z pořadu „Zprávy“ (Prima TV).

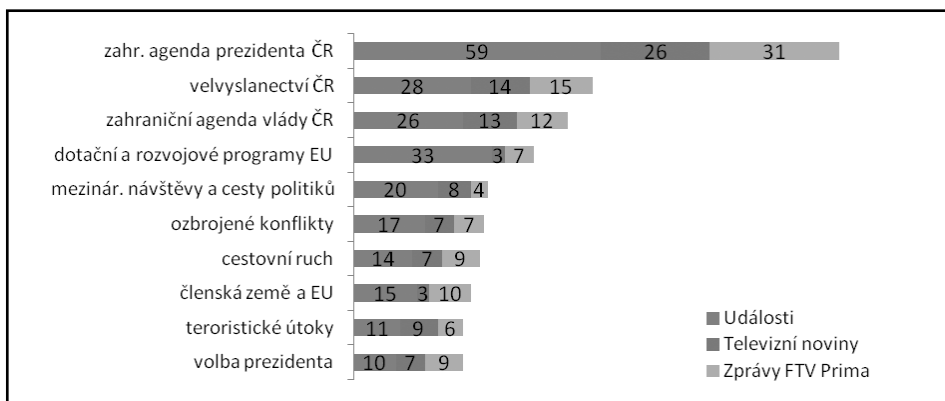
Nejvyšší pozornost zahraničněpolitické agendě věnovala sledovaná média v březnu a dubnu (zahraniční politika prezidenta Miloše Zemana – vyvěšení vlajky EU na Pražském hradě a personální obsazení velvyslanectví, útoky chemickými zbraněmi v Sýrii, bombový útok na Bostonském maratonu) a následně v srpnu (ozbrojený konflikt v Egyptě, útok chemickými zbraněmi v syrském Damašku) – viz Graf 1.

Graf 1:
Frekvence příspěvků ve sledovaných pořadech v roce 2013 (N = 726).

Z hlediska struktury sledovaných příspěvků dominovala zahraničnímu zpravodajství témata spojená s osobou M. Zemana. Zejména v souvislosti s nasměrováním zahraniční politiky prezidenta, s personálními změnami na místech velvyslanců a vztahy mezi prezidentem a vládou České republiky. Výraznější mediální pozornost upoutaly také problémy ČR při čerpání prostředků z dotačních programů EU – viz Graf 2.

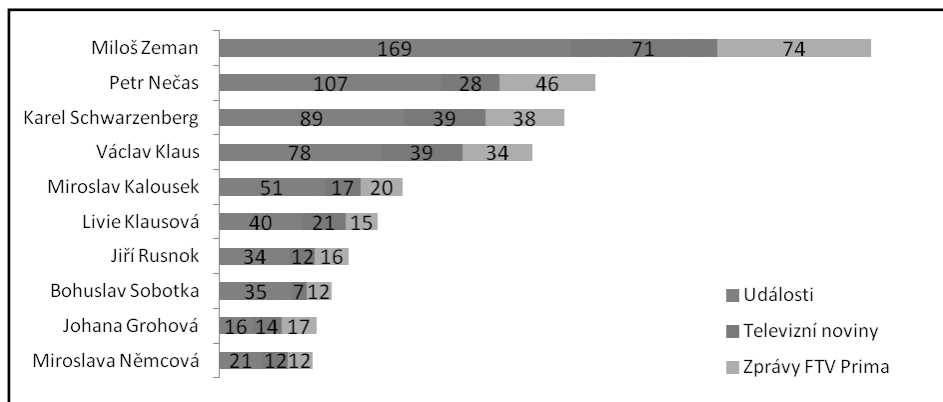
Graf 2:
Hlavní témata ve sledovaných pořadech v roce 2013 (počet výskytů)

Při rozboru aktérů přítomných ve sledovaných příspěvcích se samostatně věnujeme dvěma kategoriím – individuálním a institucionálním aktérům. Obě kategorie se v daném příspěvku mohou vyskytovat současně, protože ne vždy je zmiňovaná instituce (politická strana, ministerstvo, Evropská unie) identifikována s konkrétní osobou,

podobně jako přítomné osoby nejsou ve všech případech explicitně spojeny s institucí, kterou zastupují. Současně je v analýze zohledněna skutečnost, že v rámci jednoho příspěvku je obvykle zmíněno více aktérů. Proto uváděné souhrny výskytů aktérů ve zpravodajství výrazně převyšují počty příspěvků. Celkové pořadí individuálních aktérů kopíruje prioritní témata zpravodajství. Nejčastěji přítomným aktérem zahraničněpolitického zpravodajství v roce 2013 byl jednoznačně Miloš Zeman. V prvních měsících roku v roli prezidentského kandidáta a následně v roli prezidenta České republiky. Díky tomu se M. Zeman udržel na vrcholu mediální pozornosti v průběhu celého sledovaného období. Výrazněji byl ve zpravodajství přítomen také Petr Nečas (do 17. 6. 2013 předseda vlády ČR), Karel Schwarzenberg (zejména v souvislosti s kandidaturou na prezidenta ČR) a Václav Klaus – viz Graf 3.

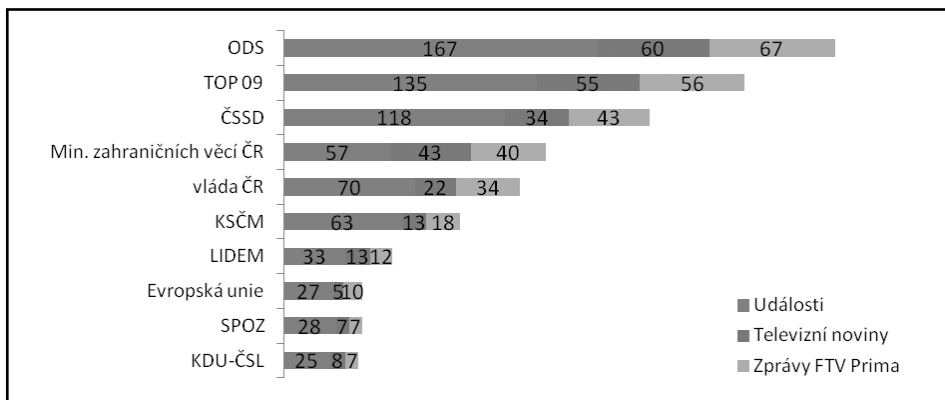
Graf 3:
Nejčastěji zmiňovaní individuální aktéři
ve sledovaných pořadech v roce 2013 (počet výskytů)

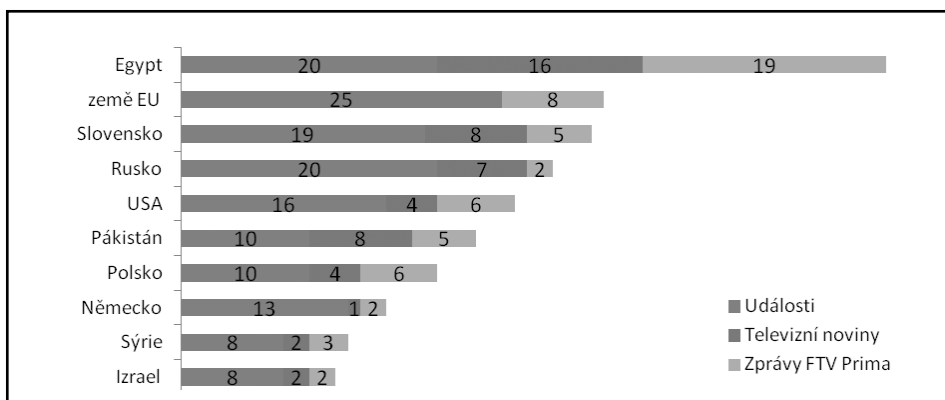
V kategorii institucionálních aktérů (Graf 4) je patrná dominance parlamentních politických stran, výjimkou jsou odkazy k vládě ČR a Ministerstvu zahraničních věcí ČR – v médiích zosobněně tiskovou mluvčí Johanou Grohovou. Z hlediska mediální reprezentace můžeme za specifickou označit pozici Evropské unie, která se dlouhodobě objevuje mezi nejčastějšími institucionálními aktéry českého zahraničního zpravodajství, ale i v tomto případě, podobně jako v předchozích letech, se mezi hlavními individuálními aktéry nevyskytuje žádný představitel EU. S jistou nadsázkou tak můžeme konstatovat, že pro diváka českého zpravodajství Evropská unie stále „nemá tvář“.

Poslední soubor výsledků kvantitativní analýzy zpravodajství je zaměřen na prioritní země, které se objevily ve sledovaných příspěvcích – Graf 5. V celkovém pořadí i v rámci jednotlivých sledovaných stanic zaujímá první místo Egypt, a to v souvislosti se zpravodajstvím o násilných konfliktech v roce 2013 (viz Graf 2). Relativně vysokou četnost v případě Slovenska vysvětlují vzájemné návštěvy prezidentů České republiky a Slovenska v prvním čtvrtletí loňského roku a první zahraniční cesta prezidenta Zemana na Slovensko v dubnu roku 2013.

Graf 4:
Nejčastěji zmiňovaní institucionální aktéři
ve sledovaných pořadech v roce 2013 (počet výskytů)

Graf 5: Hlavní zahraniční lokality
ve sledovaných pořadech v roce 2013 (počet výskytů)

V kvalitativní analýze jsme se stejně jako v předchozích letech zaměřili na vybrané obsahy tištěných médií vztahující se tentokrát ke dvěma událostem české zahraniční politiky, v nichž figuroval jako jeden z hlavních aktérů současný prezident M. Zeman. Ve druhé části svého textu shrnujeme výsledky kvalitativní analýzy textů referujících o sporu mezi prezidentskými kandidáty Zemanem a Schwarzenbergem ohledně tzv. Benešových dekretů a o vyvěšení vlajky Evropské unie na Pražském hradě prezidentem Zemanem. Obě případové studie jsou založeny na analýze relevantních článků publikovaných ve zpravodajských a komentářových rubrikách vybraných tištěných médií.³ Cílem případových studií je identifikovat mediální rámce, tedy specifické aspekty událostí, které média zdůrazňovala, popř. sledovat, s jakými dalšími tématy mé-

dia události spojovala (de Vreese, 2005; Entman, 2004; Johnson-Cartee, 2005; Reese–Gandy–Grant, 2001). Množství poznatků z komunikačního výzkumu potvrzuje, že masová média nemají schopnost říkat lidem, co si mají myslet, ale jsou poměrně úspěšná v nastolování témat. Dokáží tedy říkat lidem, o jakých tématech mají přemýšlet a také jak o nich mají přemýšlet. Jinými slovy, zpravodajská média ovlivňují veřejné mínění tím, že definují témata, jež lidé následně považují za důležitá, a současně jsou média schopna určovat specifické kontexty, ve kterých by se mělo o tématech diskutovat (McCombs, 2009).

V následujících dvou případových studiích se pokoušíme nalézt tyto specifické kontexty a interpretace, které provázely obě události, a ovlivňovaly tak směřování souvisejících diskusí.

VLAJKA EU NA PRAŽSKÉM HRADĚ

O rozhodnutí prezidenta Miloše Zemana vyvěsit krátce po svém nástupu do úřadu na Pražském hradě vlajku Evropské unie za účasti předsedy Evropské komise Josého Manuela Barrosa referovala média v několika typických rámcích. Klíčovou perspektivou, s níž různá média, resp. různí komentátoři nakládali odlišně, bylo srovnání vztahu M. Zemana a jeho předchůdce, V. Klause, k Evropské unii. Častou interpretací celé události bylo zdůraznění jejího symbolického rozměru, přičemž různé texty nabízely různá vysvětlení, co tento akt vlastně symbolizuje, a nechyběla ani diskuse ohledně toho, zda je vůbec vlajka oficiálním symbolem Evropské unie.⁴ Velmi silným rámcem byl opět, jako již tradičně u zahraničněpolitických témat v českém tisku, také rámec české národní suverenity, resp. vztahu České republiky k větším celkům (EU) nebo mocnostem. Média tematizovala také význam události pro vnitropolitické vztahy (zejména vzhledem k tomu, že M. Zeman nepřizval k ceremoniálu vyvěšení vlajky české politické elity) a rámcovala vztah k Evropské unii jako oblast, v níž se střetává pohled prezidenta republiky a spíše euroskeptické vlády.

Vlajka EU jako žádoucí symbol, nebo omezení národní suverenity?

Pokud jde o význam sledované události, média ji dominantně interpretovala jako výrazně symbolický akt. Při zdůrazňování události jako pouhého symbolu bez hlubšího politického dopadu přitom texty citovaly prohlášení samotného prezidenta, resp. prezidentské kanceláře („*Zeman podpis dodatku vidí jen jako symbolickou věc.*“⁵). Proevropské komentáře naopak zdůrazňovaly, že význam prezidentova rozhodnutí je větší než jen symbolický – oceňovaly především, že vyvěšení vlajky symbolizuje „*konec euroskepticismu na Pražském hradě*“⁶, že jde o „*gesto rozchodu s protievropskou politikou Zemanova předchůdce*“⁷. Zatímco takové texty zdůrazňují význam vyvěšení vlajky jako symbolu prosperity, míru a příležitosti zprostředkovaných Evropskou unií, jako symbolu, že „*nejsme jen izolovaným ostrůvkem uprostřed Evropy*“⁸, prostor v médiích dostávají i názory, podle kterých je vlajka na Pražském hradě v lepším případě nevhodným vyjádřením osobního vztahu prezidenta k Unii, v horším případě symbolem „*peněžního kupčení mezi Prahou a Bruselem*“⁹.

Vyjádření „euroskeptiků“ na stránkách českých deníků a týdeníků aktualizují mezi oponenty jejich přístupu rámec eurodotací – média citují Barrosovo vyjádření, že Češi nemají důvod být euroskeptičtí, protože čerpají z EU nejvíce dotací ze všech států,¹⁰ upozorňují, že teď sice „*potížístý nejsme*“, ale mohli bychom se jimi stát v roce 2020, až se z příjemců dotací staneme jejich plátcí,¹¹ a také poukazují na dotace, které čerpají „*odmítači vlajky*“¹².

Z podnětu euroskeptických ohlasů na událost se jedním z jejích výrazných rámců v mediálním diskurzu staly také otázky české národní suverenity. Pro odpůrce vztyčení vlajky jde o situaci, kterou „*nelze interpretovat jinak než jako veřejné přihlášení se hlavy státu k principu omezené suverenity*“¹³. V reakci na taková vyjádření média zveřejnila texty, které se kriticky věnovaly tomu, jestli před vyvěšením vlajky byla vůbec Česká republika suverénním státem, popř. komentovaly omyl považující vlajku EU za symbol cizí mocnosti: „... *když někdo připomíná, že v historii už na Pražském hradě vlály vlajky jiných cizích mocností, nepochopil: EU je NAŠE mocnost.*“¹⁴ Především však tento rámec aktualizuje otázky vzrůstajícího českého nacionalismu a řada textů tematizuje i rozpor mezi Zemanovým proklamovaně vstřícným postojem vůči EU a jeho nacionalistickými projevy v nedávné minulosti, během prezidentské kampaně:

*„Ke zvolení prezidentem si /Miloš Zeman – pozn. aut./ pomohl rozdmýcháním nacionalistických démonů. Ty už přes deset let podřimovaly polozapomenuté kdesi v zatuchlých dějinných slujích této země. [...] Takže, cynicky řečeno, zrovna Zeman je tím pravým, kdo si má dnes na hradním nádvoří hrát na velkého Evropana. Budou tam vztyčovat symbol uskupení, jež původně vzniklo se záměrem sblížit národy starého kontinentu do té míry, aby tu už nikdy neúřadovali podobně zlí démoni jako právě ti, které si Zeman v lednu povolal do svých služeb.“*¹⁵

Významný prostor v médiích dostala euroskeptická vyjádření odpůrců vyvěšení vlajky EU, kteří při kritice aktu volili příměr k historickým traumatům českých zemí – ať už šlo o vyjádření Petra Hájka, který přirovnal Zemana k Emilu Háchovi,¹⁶ nebo o demonstranty před Pražským hradem, mezi nimiž média identifikovala stoupence Strany svobodných občanů:

*„Několik desítek lidí oddělených zátarasy od prostranství před branou do Pražského hradu včera hlasitě protestovalo proti vztyčení unijní vlajky. Nechyběla přirovnání s rokem 1968 či dokonce obsazením Prahy německými okupanty v roce 1939. [...] Nechyběla ani variace na známý protektorátní plakát Zachváti-li tě, zahyneš varující před postupem Rudé armády a údajným bolševickým nebezpečím. Zatímco na tehdejší verzi se nad Hradčany hrozivě skláněl rudý pařát se srpem a kladivem na předloktí, tentokrát to byl spár modrý se znakem EU.“*¹⁷

Na tyto paralely, které jsou v českých médiích již tradičním klišé v referování o zahraničněpolitických událostech, však reagovala řada textů, jež je kritizovaly jako nepřiměřené, jako „*urážení obětí nacismu*“¹⁸, jako „*zuřivost, která ovládla řadu spoluobčanů*“¹⁹. Jeden z textů se detailně věnoval subjektům, kterým vyvěšení vlajky posloužilo jako námět pro intenzivní publicitu na webu a které autor článku identifikoval jako „*českou pravici*“ v čele s Institutem Václava Klause.²⁰

V podobném duchu jako euroskeptici se svými historickými příklady volily i proevropské hlasy přístup, jenž bývá při referování o zahraničněpolitických událostech v českém tisku také velmi oblíbený – zdůrazňování toho, že Česká republika nemůže stát osamoceně a musí se „*tak jako tak [...] přichýlit k nějakému, tomu tam se dubisku*“²¹. Přimknutí se k Evropské unii tak reprezentuje volbu menšího zla pro zemi, které podle autorů těchto textů jinak hrozí, že se dostane pod vliv jiných větších celků – Ruska nebo Číny:

„[...] země v našem zeměpisném prostoru mají pouze dvě možnosti. Bud' se zapojí do evropského integračního projektu při vědomí všech nedodělků a chyb, které má. Anebo odejdou pod ruské velení do jiného velkého celku – euroasijského ekonomického prostoru, který Vladimir Putin buduje jako protiváhu EU.“²²

„Inspirovat se můžeme u našich sousedů na Slovensku a v Polsku. Robert Fico i Donald Tusk bezpochyby vnímají i geopolitický rozměr členství v Unii a jednotné evropské měny, což se u nás často pomíjí. Tento faktor se stává velmi důležitým v době, kdy Evropa musí na globální scéně soupeřit s Čínou a s dalšími rostoucími mocnostmi.“²³

Dva prezidenti, dva přístupy k Evropské unii: Miloš Zeman vs. Václav Klaus

Dominantním kontextem vyvěšení vlajky EU na Pražském hradě je dualita vztahu dvou prezidentů České republiky k Evropské unii. Většina textů vymezuje rozhodnutí Miloše Zemana jako průlom²⁴, milník, jako obrat hradní politiky vůči EU²⁵, a srovnává ho s euroskeptickým přístupem Václava Klause.²⁶ Zeman je v médiích prezentován jako ten, kdo „*smazal unijní resty svého předchůdce*“²⁷ nebo jako „*prezident smíření*“²⁸, a jeho rozhodnutí je vnímáno jako krok, kterým se vědomě odlišuje od Václava Klause:

„Miloš Zeman se tak na první pohled dramaticky odlišil od svého konzistentně euroskeptického předchůdce Václava Klause a dal přinejmenším do zahraničí najevo, že v evropských otázkách se může chovat jinak.“²⁹

V jednom z textů je událost přirovnávána dokonce k „*druhému vstupu do EU*“³⁰. Jeden z autorů neváhá do duality Zeman–Klaus obrazně vnést i osobu Václava Havla, když velmi kontroverzně konstatuje, že „*bruselská pravda a láska vítězí nad čímsi v podání Václava Klause*“³¹. V. Klause většina článků vykresluje jako příliš euroskeptického politika, od kterého „*nás*“ M. Zeman „*odstřihává*“³², některé z nich používají i označení jako „*vlajkový kverulant*“, „*dětina*“ či „*vlajkový truc*“, který Zemanovým rozhodnutím končí.³³ Výrazně v menšině jsou texty, které stojí za Klausovým rozhodnutím vlajku nevyvěsit³⁴, některé upozorňují na to, že mezi gestem, jakým je vyvěšení evropské vlajky („*vlajka na Hradě je ale pouhá fasáda*“), a politikou, kterou bude Zeman prosazovat, může být velký rozdíl³⁵, přesto ale vidí v Zemanově přístupu pozitivní odklon od politiky jeho předchůdce.

Zanedbatelným není ani rámeček, který upozorňuje na to, že Zeman a Klaus ve skutečnosti vůbec nejsou oponenty a že Klausovi Zemana v jeho kandidatuře na prezidenta podporovali – tématem se tak stává osobní vztah obou mužů a to, jakým způsobem do něj může Zemanovo rozhodnutí vyvěsit na Hradě vlajku EU zasáhnout.³⁶

Významnou perspektivou řady článků je i otázka Zemanovy motivace ke kroku, kterým se tak odlišuje od předchozího prezidenta. Do referování o události se tak promítají rámce prezidentských předvolebních slibů (vlajka je splněním jednoho z nich)³⁷, jeho potřeby upoutat pozornost médií po celé Evropě³⁸, ale také toho, že jeho krok není zcela nezištný: média na základě předchozích Zemanových prohlášení³⁹ předpokládají, že za svoji vstřícnost vůči EU bude prezident očekávat podporu pro projekt kanálu Dunaj–Odra–Labe:

*„Tento pozitivní vzkaz Evropské unii nebude zcela nezištný: Zeman by za to rád v Bruselu vyjednal finanční podporu jeho vysněnému miliardovému projektu kanálu Dunaj–Odra–Labe. Jeho výstavbou by mimo jiné chtěl ‚nakopnout‘ ekonomický růst v zemi.“*⁴⁰

Tématem je také to, do jaké míry je M. Zeman ve skutečnosti příznivcem Evropské unie. Texty zdůrazňují, že rozhodně není vůči EU nekritický („nelíbí se mu třeba povinné úsporné žárovky“⁴¹) a že jeho rozhodnutí týkající se vyvěšení vlajky neznamená, že „se teď z Česka stane země, která bude se vším z bruselského stolu souhlasit“⁴², jiné spekulují, zda není „ve skutečnosti [...] méně proevropský, než tvrdí“⁴³. Jeden z textů si dokonce klade vizionářskou otázku, jaké téma způsobí rozkol mezi prezidentem Zemanem a Evropskou komisí, jejichž vztah se nyní vzhledem k vyvěšení vlajky zdá téměř idylický – mohlo by prý jít o „pohled na Izrael, preventivní útok na Írán či názor na samostatný palestinský stát“⁴⁴.

Vyvěšení vlajky EU v kontextu vnitrostátní politiky

Jedním z významných způsobů, kterými média tuto událost rámcovala, byl důraz na rozhodnutí prezidentské kanceláře nepozvat na ceremoniál vyvěšení vlajky „české politické elity“. Některé z textů pojmenováním události (např. jako „Zemanova soukromého eurovečírku“⁴⁵) vyzdvihly silně personalizovaný rozměr akce, obecně média věnovala pozornost zejména tomu, že pozván nebyl ani ministr zahraničních věcí Schwarzenberg⁴⁶. Právě především skrze tuto skutečnost je událost rámcována také jako významná pro vztah mezi oběma prezidentskými kandidáty, resp. prezidentem a ministrem zahraničních věcí. Média dávají prostor Schwarzenbergovým vyjádřením, v nichž porovnává Zemanův přístup se zahraničními standardy:

*„To šéf diplomacie Karel Schwarzenberg (TOP 09) si povzdechne, ani k podpisu ho Hrad nepozval. ‚Jsou civilizované evropské země, kde resortní ministr při obdobných příležitostech samozřejmě vystupuje po boku hlavy státu,‘ rýpne si.“*⁴⁷

V jednom z rozhovorů dokonce Schwarzenberg vyjadřuje domněnku, že se prezident „pokouší zavádět moresy přibližující se prezidentskému systému“⁴⁸. Ojedinělou ale není ani perspektiva, podle níž je současný prezident pro ministra zahraničních věcí přijatelnějším partnerem, než byl Klaus, protože euroskeptika střídá eurofederalista.⁴⁹

Do rámcování sledovaného tématu vstupuje také tradiční dualita zahraniční politiky prosazované prezidentem a vládou – ačkoli je vyzdvihován soulad (v politickém přístupu k Unii, nikoli ve formalitách provázejících událost – viz výše) mezi prezidentem a ministrem zahraničních věcí, texty upozorňují na euroskepticismus premiéra Petra Nečase a na jeho faktický vliv na českou zahraniční politiku:

„Vývěšení vlajky Evropské unie je vnímáno jako symbol konce euroskepticismu na Pražském hradě. Praktickou moc však stále drží v rukou vláda, jde tedy jen o gesto. [...] Role prezidenta je totiž jen formální a rozhodující pravomocí má vláda vedená euroskeptickým premiérem Petrem Nečasem.“⁵⁰

„Sama o sobě ovšem ta vlajka směrem k Unii samozřejmě nic pro Čechy neřeší. Reálně je vše v rukou vlády. Ta určuje, jak bude Česko klíčkovat mezi různými fiskálními útesy, propastmi a podobnými nástrahami nynější doby, s nimiž se členské státy Unie dnes nejvíce potýkají.“⁵¹

Je přitom pravděpodobné, že otázky významu ceremoniálu iniciovaného prezidentem Zemanem a důraz na jeho symboličnost a reálnou bezvýznamnost do mediálního diskurzu vnesli politici – média citovala jak předsedu ČSSD Bohumila Sobotku, který Zemanův krok ocenil („Věřím, že po volbách do Sněmovny se k této nové evropské politice připojí konečně i česká vláda“), tak reakci premiéra Nečase, podle kterého „[t]o, zda vlaje ta nebo ona vlajka, neznamena nějakou změnu české politiky“.⁵²

Na protichůdnost postojů prezidenta a předsedy vlády explicitně upozorňuje text, podle kterého i Zemanovo symbolické „vstřícné gesto“ reálně proměňuje vnímání České republiky zahraničím (v pozitivním smyslu) a který zdůrazňuje, že politika ČR vůči Evropské unii vlastně není politikou zahraniční, i když se tak premiér chová:

„Podle toho také vypadá naše politika. Nechováme se jako partner, který hledá s ostatními členy společně evropské domácnosti řešení jistě nemalých společných problémů.“⁵³

Jiný z komentářů naopak problematizuje i Zemanův koncept „naprostého splynutí Česka s EU“, který vnímá jako druhý extrém vedle Klausova konceptu „vystoupení Česka z EU“. Zřejmě je v textu však i kritika premiéra Nečase, „velikána třetí cesty“:

„Naštěstí tu ještě pár měsíců bude stát Petr Nečas jako velikán třetí cesty, hlásající koncept, že vlastně o nic nejde, takže si můžeme na své neurčitosti pevně stát.“⁵⁴

Jak je zřejmé z předchozí analýzy, je celá událost médií rámcována výrazně personalizovaně v duchu reprezentace politiky jako záležitosti jednotlivců a zaměření pozornosti médií na jednotlivé politiky jako na klíčové politické aktéry. Významnou mediální perspektivou je, jako tradičně, také polarizace – rámcování politiky jako konfliktu jednotlivců či opozičních pohledů (Karvonen, 2010; Mazzoleni, 2000; McAllister, 2007). V případě české zahraniční politiky je typickým mediálním rámcem konflikt mezi prezidentem, předsedou vlády a ministrem zahraničních věcí (Vochocová–Nečas, 2012; 2013), který je klíčový i v diskurzu týkajícím se vyvěšení vlajky EU na Pražském hradě.

BENEŠOVY DEKRETY JAKO TÉMA KAMPANĚ PŘED PREZIDENTSKÝMI VOLBAMI

Druhou událostí roku 2013 se zahraničněpolitickým rozměrem, kterou analyzujeme, je spor o tzv. Benešovy dekrety mezi prezidentskými kandidáty Zemanem a Schwarzenbergem. Samozřejmým hlavním kontextem tématu jsou tedy prezidentské volby – zajímavé je ovšem sledovat, jaké jiné rámce média při reflektování této části kam-

paně aktualizují a které z nich zdůrazňují, a také zda zůstávají nestranná v hodnocení obou kandidátů a jejich pozice ve sporu, nebo se k některému z nich přiklánějí.

Nacionalistická rozbuška a výpotek postbolševické demagogie

Dominantně média vysvětlují spor o Benešovy dekrety jako moment vyostření prezidentské kampaně⁵⁵, přičemž zdůrazňují zejména náhlý obrat k negativitě v kampani. Interpretují spor o dekrety jako konec „nadějí na rytířské finále prezidentské kampaně“⁵⁶, jako „rozbušku, která změnila korektní kampaň v otevřený boj“⁵⁷, či prostě jako „špinavou fázi kampaně“⁵⁸. Někteří autoři upozorňují, že téma Benešových dekretů ve druhém kole prezidentské volby „zvrhlo kampaň“ a vytlačilo ostatní témata.⁵⁹

Ve vztahu k mezinárodní reflexi aktualizace Benešových dekretů v prezidentské kampani zdůrazňují média především nepochopení – nechápavé jsou podle médií „pohledy evropského publika“⁶⁰, Rakušané se diví, že české voliče v dnešní době vůbec ještě zajímají Benešovy dekrety⁶¹. Některé články reflektují zahraniční reakce, které „chválí Schwarzenberga za odvahu“ rozvíjet téma Benešových dekretů v českém prostředí, ale upozorňují také na zneužitelnost tématu k politickému boji⁶². Jiné naopak dávají prostor upozorněním Zemanova tábora, že z rakouských a německých reakcí je patrné, že Schwarzenbergův výrok o dekretěch vítají.⁶³

Klíčovým kontextem zpravodajství i publicistiky k tématu je přitom specifický status Benešových dekretů v české minulosti i současnosti. Jsou vysvětlovány jako téma aktivizující pudové vášně a vylučující z principu jakoukoli racionální debatu⁶⁴, jako „test národní inteligence“, ukazující, zda mohou o výsledku prezidentských voleb opravdu rozhodnout 50 let staré události⁶⁵, jako periodické téma⁶⁶, kterého se politici „chytají, hlavně když jim teče do bot“⁶⁷, popř. je jejich působení přirovnáváno k účinku „mulet[y] na býka“⁶⁸. Jednoznačně jsou dekrety rámcovány jako neaktuální, jako součást minulosti, čemuž odpovídají i obrazné výrazy v textech, např. že „Zeman exhumoval Benešovy dekrety“⁶⁹ nebo že dekrety vyhloubily „prastarý příkop, který čím dál víc slábně, podobně jako nacionalismus“⁷⁰.

Samotný nacionalismus je přitom také jedním z ústředních rámců tématu – texty zmiňují, že dotaz na Benešovy dekrety vzkřísil český mýtus ohrožení národa a že „nacionalistická omezenost a komplexy provinciálnosti“ spojují různorodé části politického spektra proti Schwarzenbergovi⁷¹. Běžnými jsou útoky proti Zemanově „nacionalistické ofenzívě“⁷² nebo „nacionalistickým polopravdám a lžím“ šířeným podle některých autorů Zemanovými stoupenci.⁷³

Rozhořčené reakce považující vtažení Benešových dekretů do předvolební diskuse za politicky nekultivované však téma silně rámcují také perspektivou „komunistického odkazu“. Vedle poměrně neutrálních konstatování, že mezi Českou republikou a Německem dosud chyběla široká veřejná debata o dekretěch⁷⁴, jiná vyjádření zdůrazňují, že nacionalistická interpretace Benešových dekretů je důsledkem „běžn[é] interpretac[e] válečných a poválečných českých dějin, kterou komunisté zakotvili v učebnicích“⁷⁵, nastolení diskuse o dekretěch v prezidentské kampani považují za „výsostný výpotek postbolševické demagogie“⁷⁶, dekrety samotné pak označují za produkt sovětizace Československa po druhé světové válce⁷⁷ nebo za „tradičně

„komunistické“ téma⁷⁸. Je tedy zřejmé, že řada článků se pokouší proti rámcování K. Schwarzenberga jako „nepřítele národa“ nastolit v předvolebním diskurzu rámcování jeho oponenta M. Zemana jako člověka pevně zakotveného v socialistické minulosti země a v socialistickém myšlení.

Zemanova špinavá hra a neobratný Schwarzenberg

Hlavní důraz média kladou (s ohledem na předvolební kampaň) na rámec střetu kandidátů – Zemana a Schwarzenberga. Zeman dostává v médiích prostor pro vyjádření, že svého soka již nerespektuje a že odmítá relativizaci dekretů⁷⁹, Schwarzenberg zase pro upřesňování svého postoje (je si vědom, že historickou situaci vracet nelze, přesto ji považuje za ostudu) a vysvětlení, že odmítá kolektivní vinu a že bude říkat i nepopulární věci.⁸⁰

Analýza tištěných médií jasně ukazuje na inklinaci většiny redakcí, resp. komentátorů ke K. Schwarzenbergovi, což není příliš překvapivé vzhledem k tomu, že některé redakce otevřeně vyjádřily Schwarzenbergovi podporu. M. Zeman je kritizován jako muž šířící polopravdy a lži⁸¹, jsou zveřejňovány komentáře odsuzující jeho „ostudné a podlé hrátky“⁸², běžným je v souvislosti s jeho strategií označení jako „špinavá hra“⁸³. Zemanovu kampaň média označují za agresivní a negativní⁸⁴ a kandidát je podle nich „obrazem maloměstských nižších středních vrstev“ z Okresního města Karla Poláčka⁸⁵, člověkem, který „rozfoukává temné vášně“ a „neodolal vábení svěst debatu k předsudkům a emocím“⁸⁶.

Schwarzenberga naopak texty chválí za odvahu rozvést téma Benešových dekretů⁸⁷, jeho postoj označují za morální, oceňují, že nemanipuluje a konstatuje i nepopulární⁸⁸, texty se zamýšlejí nad tím, co bylo na jeho výpovědi tak kontroverzního, a upozorňují na to, že se jeho vyjádření o dekretech příliš nelišilo od podobně silných výroků těch, kteří ho nyní kritizují – Zemana či Klause. Rámec upozorňující na to, že oba prezidentští kandidáti mají ve skutečnosti na Benešovy dekrety velmi podobný názor, měl v mediálním diskurzu silnou pozici. Jediný z textů však odhalil, že tento argument do mediální agendy prosadil tým K. Schwarzenberga, který médiím rozesílal výroky obou Schwarzenbergových oponentů, Zemana i jeho podporovatele Klause⁸⁹.

Jednoznačná kritika Karla Schwarzenberga byla v tištěných médiích spíše výjimkou a nikdy se nevztahovala přímo k jeho názoru na dekrety – spíše oklikou některé texty naznačovaly, že jeho paralela s haagským tribunálem, před kterým by podle něj dnes za uplatňování dekretů skončil prezident Beneš, je nesmyslná⁹⁰. Hlavní výtky (od autorů, kteří jinak stojí zjevně spíše na Schwarzenbergově straně) tak směřují k tomu, že prezidentský kandidát podcenil svoji přípravu a že selhal především jeho tým.⁹¹ Schwarzenberg je často označován jako neobratný či přímo „nešika“⁹², je mu vytýkáno, že udělal chybu, když vůbec připustil Benešovy dekrety jako téma kampaně⁹³. Již před volbami média spekulují, že se jedná o „nacionalistickou past“, která možná Schwarzenbergovi prohraje volby⁹⁴, a přináší informace o tom, které skupiny obyvatel nebo kteří jednotlivci kvůli dekretům Schwarzenberga nebudou volit. Jsou mezi nimi veteráni a senioři⁹⁵, tématem pro média je ale zejména prohlášení dalších prezidentských kandidátů z prvního kola, Jana Fischera a Přemysla Sobotky, kteří se kvůli dekretům od Schwarzenberga odklonili.⁹⁶ Po volbách je pak jedním z nevy-

znamnějších rámců interpretace Benešových dekretů jako rozhodujícího momentu, ve kterém Schwarzenberg ztratil naději na vítězství. Média píší o tom, že daroval Zemanovi vítězství⁹⁷, a zmiňují volební výsledky, které interpretují tak, že „v *Sudetech Benešovy dekrety zabraly*“⁹⁸. Jeden z textů informuje, že premiér P. Nečas dal nakonec Schwarzenbergovi hlas, přestože s ohledem na jeho vyjádření o dekretech jen nerad a „*se skřípěním zubů*“, jelikož kandidát „*dělal vše pro to, aby o můj /Nečasův – pozn. aut./ hlas přišel*“⁹⁹.

Z hlediska mediální „sebereflexe“ jsou zajímavé zejména výroky, podle kterých si média nechala Zemanem „[d]okonale vnuti[t] naprosto neaktuální, ale supercitlivé téma“¹⁰⁰ a podle nich samotná média přispěla k prohře K. Schwarzenberga prostorem, který věnovala vyhrocenému tématu:

„*Novináři sice zpětně mohou psát o vyhrocené až hysterické debatě o Benešových dekretech, ale nebylo to přesně to drama, které médiím předtím scházelo? Drama, o kterém si novináři mohou myslet, že bylo věcně nesmyslné a prázdné, ale reakce části společnosti ukázala něco jiného, na což zase zpětně nemohla nereagovat média. A když Miloš Zeman v první povolebním rozhovoru v sobotu v ČT uvedl, že média mu pomohla vyhrát volby, tak měl pravdu. I když to nebylo proto, jak je přesvědčen Zeman, že by média svým ‚nechutným, manipulativním a vlezlým‘ nadřčováním Schwarzenbergovi vehnala některé voliče do Zemanovy náruče. Ne, bylo to jednoduše proto, že Zeman měl ‚lepší‘ negativní kampaň, po které nenasytná a stále hladovější mediální hydra vděčně chlamstla.*“¹⁰¹

Neopomenutelným rámcem je však po volbách také odmítání ústřední a rozhodující role Benešových dekretů v prezidentské volbě. Řada autorů vyjadřuje názor, že Schwarzenberg neprohrál kvůli dekretům, ale kvůli tomu, že neoslovil chudé, je spojován s nepopulární Nečasovou vládou¹⁰² a nebyl schopen přiblížit se běžným denním starostem voličů¹⁰³. Někteří ho kritizují za to, že nenastolil žádné vlastní téma a dal prostor Zemanovi, který jen „*vyplnil vakuum*“¹⁰⁴. Spíše marginálním, přesto však zmiňovaným rámcem je tedy také „*vyprázdněnost politického marketingu kolem Karla Schwarzenberga*“¹⁰⁵.

Hybatel Klaus a vzkříšení „Klauzemana“

Častým jevem přítomným v mediální reflexi zahraničněpolitických témat je zdůrazňování významu prezidenta Václava Klause, a to i u témat, která se ho přímo netýkají. V případě Benešových dekretů jako vyhrocené fáze prezidentské kampaně dostal Klaus prostor především jako „*dávny spojenc Miloše Zemana*“, který „*vstoupil do hry*“, „*vytáhl strašidlo nacionalismu*“¹⁰⁶ a otevřeně Zemana podpořil, a to spolu s dalšími rodinnými příslušníky. Média citují Klausova vyjádření, že se „*jako Čech cítí ohrožen*“¹⁰⁷ nebo že nemůže Schwarzenbergovi prominout jeho výrok¹⁰⁸, a identifikují ho jako aktéra, který „*hrál prim ve vlasteneckých výpadech*“¹⁰⁹ s celou svojí rodinou. V té souvislosti média upozorňují především na vyjádření Livie Klausové, že si nepřeje, aby první dámou byla žena, která mluví jen německy /Schwarzenbergova manželka – pozn. aut./ . Převážně kritické ohlasy na Klausovu podporu Zemana spekulují také o tom, co je vlastně cílem bývalého prezidenta¹¹⁰, a jeden z textů označuje Klausovu podporu Zemana za „*medvědí službu*“, vzhledem k tomu, že V. Klaus

není mezi Zemanovými voliči příliš oblíben.¹¹¹ S ohledem na spojenectví Miloše Zemana a Václava Klause ve věci Benešových dekretů média aktualizují velmi často rámec tzv. „opoziční smlouvy“ uzavřené mezi ČSSD a ODS (vedenými oběma zmíněnými muži) v roce 1998. Někteří autoři aktualizují také neologismus (či spíše okazionalismus) Klauzeman jako symbolické propojení obou aktérů v jediném jméně:

„Dnes tedy sudetskou kartu na Schwarzenberga vytahují Zeman s Klausem společně. Zřejmě v obavě, že jeho vítězství by zabránilo vzkříšení jakési obdoby Klauzemana z let 1998 až 2002.“¹¹²

Je však zřejmé, že rámec paradoxní Zemanovy a Klausovy spolupráce a připomínku „oposmlouvy“¹¹³ do mediálního diskurzu vnesl K. Schwarzenberg jako určitý protiútok.¹¹⁴ Média citují či parafrázuji jeho vyjádření, že Klaus a Zeman tvoří mocenskou skupinu, „*přestože po léta tvrdili, jak spolu svádí nepřekonatelný boj pravice s levicí*“¹¹⁵. Tento jeho krok ale jeden z textů označuje za kontraproduktivní s poukazem na to, že v prvním kole prezidentské volby byli hlavní oporou Schwarzenberga voliči ODS. Poukazuje také na určité pokrytectví K. Schwarzenberga, protože „*toho léta '98 šlo od jisté fáze už jen o to, kdo s vítězem voleb Zemanem ulehne do postele dřív, a [...] kdyby to nestihl nejprve Klaus, tábor, na jehož půdorysu dnes zhruba řečeno stojí ten Schwarzenbergův, by ho předhnil*“.¹¹⁶

ZÁVĚR

Výsledky analýzy zpravodajských a publicistických obsahů věnujících se zahraničněpolitickým tématům potvrzují závěry studií z předchozích let. Zahraniční zpravodajství českých televizí je výrazně selektivní s ohledem na výběr událostí a osob či institucí, které mají možnost vyjadřovat se k medializovaným tématům. Výraznou dlouhodobou charakteristikou je také domestikace zahraničních témat: zpravodajství akcentuje lokální (národní) rozměr událostí a prostor ve zpravodajství dostávají téměř výhradně čeští aktéři, zejména zástupci parlamentních stran.

Výsledky kvalitativní analýzy vybraných událostí naznačují, že český tisk při referování o mezinárodních tématech používá podobné narativy, schémata a významové zkratky a opakovaně akcentuje téma národní suverenity České republiky v souvislosti s členstvím v mezinárodních společenstvích. Silným tématem v mediálním diskurzu k oběma sledovaným událostem se stal také vzrůstající nacionalismus jako součást české politiky nebo politických strategií. Pro sledované zpravodajství je charakteristická také personalizace a emocionalizace politických témat, přesněji tendence vykreslovat politická jednání jako souboje či střety mezi jednotlivci – nejčastěji vrcholnými politiky¹¹⁷.

Seznam použité literatury

- Entman, Robert M. (2004): *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Johnson-Cartee, Karen S. (2005): *News Narratives and News Framing: Constructing Political Reality*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Karvonen, Lauri (2010): *The Personalization of Politics: A Study of Parliamentary Democracies*. Colchester: ECPR Press.
- Mazzoleni, Gianpietro (2000): A return to civic and political engagement prompted by personalized political leadership? *Political Communication*, 17(1), s. 325–328.
- McAllister, Ian (2007): The personalization of politics. In: *The Oxford Handbooks of Political Science: The Oxford Handbook of Political Behaviour*. Ed. Dalton, Russel J.–Klingemann, Hans Dieter. Oxford: Oxford University Press, s. 571–588.
- McCombs, Maxwell (2009): *Agenda Setting. Nastolování agendy: masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál.
- Nečas, Vlastimil (2009): Mediální kontext české zahraniční politiky. In: Kořan, Michal (ed.): *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Nečas, Vlastimil–Vochocová, Lenka (2010): „Media context of the Czech foreign policy“. In: Kořan, Michal (ed.): *Czech foreign policy in 2007–2009*. Prague: Institute of International Relations, s. 40–59.
- Reese, Stephen D.–Gandy, Oscar H.–Grant, August E. (2001): *Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. London: Taylor & Francis Group.
- Vochocová, Lenka–Nečas, Vlastimil (2012): Mediální kontext české zahraniční politiky. In: Kořan, Michal–Ditrych, Ondřej a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2011. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 40–63.
- Vreese, Claes Holger de (2005): *Framing Europe*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Poznámky

- ¹ Pořady Události (Česká televize), Televizní noviny (TV Nova) a Zprávy (Prima FTV).
- ² Příspěvky k zahraničněpolitickým událostem, Evropské unii či mezinárodním organizacím (jichž je Česká republika členem, např. NATO, OSN, V4 atd.) a pokud byl příspěvek vztažen k České republice.
- ³ V případových studiích byly využity texty ze zpravodajských a publicistických rubrik deníků *Mladá fronta DNES*, *Lidové noviny*, *Hospodářské noviny* a *Právo* a týdeníků *Ekonom*, *Respekt* a *Týden*. V případě tematizace tzv. Benešových dekretů byl použit lexikální filtr ve tvaru: *benešov* dekret** AND *prezident**, v období 10. 1. 2013–31. 1. 2013. Texty k události vyvěšení vlajky EU byly vybrány na základě filtru ve tvaru: *vlajk* EU AND Barros**, v období 1. 2. 2013–31. 5. 2013.
- ⁴ (-mk): Glosy 8. 4. 2013. Týden, Názory a komentáře, s. 61.
- ⁵ Kabátová, Michaela: *Přijíždí Barroso. Pražský hrad se dočká vlajky EU*. *Lidové noviny*, 2. 4. 2013, s. 5.
- ⁶ Brož, Jan: *Dvanáct hvězd nad Prahou, dál odolává britská královna*. *Mladá fronta DNES*, 3. 4. 2013, s. 3.
- ⁷ Balabán, Miloš: *Potřebujeme nejen vlajku EU na Hradě*. *Právo*, 2. 4. 2013, s. 6. Podobně také Pehe, Jiří: *Zeman mění postoj Česka k Unii*. *Právo*, 23. 4. 2013, s. 6.
- ⁸ Svoboda, Pavel: *Vlajka EU na Pražském hradě*. *Lidové noviny*, 8. 4. 2013, s. 14.
- ⁹ Schnur, Petr: *Vlajka Unie na Hrad nepatří*. *Právo*, 8. 2. 2013, s. 6.

- ¹⁰ Koubová, Kateřina–Brož, Jan: *Češi, od Unie máte nejvíce peněz, připomněl Barroso*. Mladá fronta DNES, 4. 4. 2013, s. 2.
- ¹¹ Marjanovič, Teodor: *Vlajka na Hradě*. Mladá fronta DNES, 8. 4. 2013, s. 12.
- ¹² Mitrofanov, Alexandr: *V aréně*. Právo, 5. 4. 2013, s. 6.
- ¹³ Tamtéž.
- ¹⁴ Pavel Svoboda: *Vlajka EU na Pražském hradě*, op. cit.
- ¹⁵ Marjanovič, Teodor: *Vlajka na Hradě*, op. cit. Podobně také viz Hudec, Miroslav: *Odmítači vlajky EU urážejí oběti nacismu*. Lidové noviny, 16. 4. 2013, s. 11, nebo „*Prezident nebude mít snadnou pozici. Nacionalistická nálada u nás stoupá. Ostatně i jeho samotného napomohla instalovat do prezidentského úřadu, protože kdo ví, jak by to s jeho kandidaturou dopadlo, kdyby nebylo hysterické kampaně namířené proti „cizákovi“, který za pomoci landsmanšaftu usiluje o likvidaci Benešových dekretů.*“ Neff, Ondřej: *Pod hvězdnatou vlajkou*. Lidové noviny, 4. 4. 2013, s. 12.
- ¹⁶ (jov, los): *Na Hradě dnes zavlaže symbol EU*. Právo, 3. 4. 2013, s. 2.
- ¹⁷ (los): *Je tu nový protektorát, vykřikovali odpůrci Evropské unie*. Právo, 4. 4. 2013, s. 2.
- ¹⁸ Hudec, Miroslav: *Odmítači vlajky EU urážejí oběti nacismu*, op. cit.
- ¹⁹ Mitrofanov, Alexandr: *V aréně*, op. cit.
- ²⁰ (tin): *Česká pravice se rozrůstá. Ale jen na webu*. Právo, 5. 4. 2013, s. 2.
- ²¹ (Dopisy redakci): *K dubisku západnímu*. Lidové noviny, 6. 4. 2013, s. 12. Podobně také: Mitrofanov, Alexandr: *Pro báby, děcka a chlapy*. Právo, 4. 4. 2013, s. 6.
- ²² Tamtéž.
- ²³ Balabán, Miloš: *Potřebujeme nejen vlajku EU na Hradě*, op. cit.
- ²⁴ Kabátová, Michaela: *Přijíždí Barroso. Pražský hrad se dočká vlajky EU*, op. cit.
- ²⁵ Brož, Jan: *Zeman s Barrosem vyvěsili vlajku EU*. Mladá fronta DNES, 4. 4. 2013, s. 1, podobně také viz Brož, Jan: *Dvanáct hvězd nad Prahou, dál odolává britská královna*, op. cit.
- ²⁶ Podobně Ověčáček, Jiří: *V březnu vyvěsíme s Barrosem vlajku EU, prozradil Zeman*. Právo, 23. 2. 2013, s. 2.
- ²⁷ Kálal, Jan: *Nad Hradem zavláhl kruh hvězd*. Lidové noviny, 4. 4. 2013, s. 3.
- ²⁸ Kabátová, Michaela: *Přijíždí Barroso. Pražský hrad se dočká vlajky EU*, op. cit.
- ²⁹ Surmanová, Kateřina–Ehl, Martin: *Zeman dostal diplomacii pod tlak, pomáhá mu zkušený diplomat*. Hospodářské noviny, 4. 4. 2013, s. 2. Podobně také viz 24 HODIN. HN, 2. 4. 2013, s. 2.
- ³⁰ Koubová, Kateřina: *Zeman mění kurz. Evropě vstříc*. Mladá fronta DNES, 3. 4. 2013, s. 1.
- ³¹ Mitrofanov, Alexandr: *Sloupek*. Právo, 4. 2. 2013, s. 6.
- ³² Koubová, Kateřina: *Zeman nás odstřihává od Klause*. Mladá fronta DNES, 3. 4. 2013, s. 2.
- ³³ Marjanovič, Teodor: *Vlajka na Hradě*, op. cit.
- ³⁴ Bednář, Miloslav: *Vlajka EU nemá vlát nikde. Unie není stát*. Mladá fronta DNES, 2. 4. 2013, s. 10.
- ³⁵ Mitrofanov, Alexandr: *Sloupek*, op. cit.
- ³⁶ Sůra, Jan: *Až bude vlajka EU na Hradě, přijede Barroso*. Mladá fronta DNES, 4. 2. 2013, s. 2, Svobodová, Michaela: *Děkování v Lánech. Jdu ze slušnosti, říká Klaus*. Mladá fronta DNES, 26. 4. 2013, s. 2.
- ³⁷ Brož, Jan: *Zeman s Barrosem vyvěsili vlajku EU*, op. cit.
- ³⁸ Páral, Pavel: *Zeman asi ví*. Mladá fronta DNES, 4. 4. 2013, s. 14.
- ³⁹ „*Řeč ale přišla na výstavbu kanálu Dunaj–Odra–Labe, kterou Zeman propaguje. V lednu prohlásil, že oplátkou za vyvěšení vlajky EU na Hradě by rád vyjednal finance z Bruselu na výstavbu tohoto vodního díla.*“ Ověčáček, Jiří: *Zemanovi bude radit slušovický Čuba*. Právo, 20. 2. 2013, s. 2.
- ⁴⁰ Kubík, Jiří: *Nový Zeman*. Mladá fronta DNES, 8. 3. 2013, s. 1.
- ⁴¹ Ověčáček, Jiří: *Zeman podepsal Klausem zavržený euroval*. Právo, 4. 4. 2013, s. 2.
- ⁴² Brož, Jan: *Zeman s Barrosem vyvěsili vlajku EU*, op. cit., s. 1.
- ⁴³ Pehe, Jiří: *Evropská unie jsme i my, vlajka je i naše*. Právo, 6. 4. 2013, s. 6.
- ⁴⁴ Brož, Jan: *S Klausem je rozdělil Brusel. Bude to u Zemana Izrael?* Mladá fronta DNES, 3. 4. 2013, s. 2.
- ⁴⁵ Kálal, Jan: *Zemanův soukromý eurovečerek*. Lidové noviny, 3. 4. 2013, s. 1.
- ⁴⁶ *Modrožlutý Hrad*. Lidové noviny, 4. 4. 2013, s. 1.

- ⁴⁷ Kálal, Jan: *Nad Hradem zavlál kruh hvězd*, op. cit. Podobně také: „*Nejsme na Západě, kde to má svá pravidla, rýpl si kniže.*“ Brož, Jan: *Zeman s Barrosem vyvěsili vlajku EU*, op. cit.
- ⁴⁸ Danda, Oldřich: *Schwarzenberg: Musím se ozvat, když se Zeman pokouší zavádět moresy prezidentského systému*. Právo, 6. 4. 2013, s. 7.
- ⁴⁹ *Schwarzenberg a Zeman ladili noty, probírali i Remka*. Právo, 9. 2. 2013, s. 1.
- ⁵⁰ Brož, Jan: *Dvanáct hvězd nad Prahou, dál odolává britská královna*, op. cit. Podobně také: „*Miloš Zeman otočil kormidlem hradní evropské politiky. Ta vládní zůstává po věřejšku beze změn kromě přátelštějšího ducha.*“ Koubová, Kateřina–Brož, Jan: *Češi, od Unie máte nejvíce peněz, připomněl Barroso*, op. cit., s. 2.
- ⁵¹ Marjanovič, Teodor: *Vlajka na Hradě*, op. cit.
- ⁵² Jiří Ovcáček: *Zeman podepsal Klausem zavržený euroval*, op. cit.
- ⁵³ Pehe, Jiří: *Evropská unie jsme i my, vlajka je i naše*, op. cit.
- ⁵⁴ Neff, Ondřej: *Pod hvězdnatou vlajkou*, op. cit.
- ⁵⁵ *Prezidentská kampaň se vyostřuje. Záminkou je Schwarzenbergův výrok o Benešových dekretech*. Lidové noviny, 21. 1. 2013, s. 2.
- ⁵⁶ Šabata, Petr: *Editorial*. Hospodářské noviny, 25. 1. 2013, s. 1.
- ⁵⁷ Brož, Jan: *Benešovy dekrety vyhotily kampaň*. Mladá fronta DNES, 21. 1. 2013, s. 3.
- ⁵⁸ Honzejek, Petr–Kamberský, Petr: *Kampaň vstoupila do své špinavé fáze*. Hospodářské noviny, 22. 1. 2013, s. 1.
- ⁵⁹ Königová, Marie: *Kampaň se zvrhla v hádku o dekrety*. Právo, 21. 1. 2013, s. 1.
- ⁶⁰ Jelínek, Lukáš: *Kampaň ukazuje z kandidátů to horší*. Právo, 22. 1. 2013, s. 6.
- ⁶¹ Brož, Jan: *Vídeň se diví: Dekrety? To voliče zajímá?* Mladá fronta DNES, 24. 1. 2013, s. 5.
- ⁶² Kerles, Marek: *Chválí Schwarzenberga za odvalu*. Lidové noviny, 21. 1. 2013, s. 2.
- ⁶³ Königová, Marie: *Kampaň se zvrhla v hádku o dekrety*, op. cit.
- ⁶⁴ Holec, Petr: *Punk is dead*. Reflex, 31. 1. 2013, s. 16. Podobně také viz Křeč, Luboš: *Přímá volba se osvědčila*. Hospodářské noviny, 28. 1. 2013, s. 9.
- ⁶⁵ Leschtina, Jiří: *Tanec sudetského džina*. Hospodářské noviny, 21. 1. 2013, s. 8.
- ⁶⁶ Mates, Pavel: *Zase ty dekrety...* Právo, 22. 1. 2013, s. 6.
- ⁶⁷ Leschtina, Jiří: *Tanec sudetského džina*, op. cit.
- ⁶⁸ Petráček, Zbyněk: *Benešova spirála*. Lidové noviny, 21. 1. 2013, s. 1.
- ⁶⁹ Balšínek, Dalibor: *V koprodukcí s StB*. Lidové noviny, 26. 1. 2013, s. 1.
- ⁷⁰ Rovenský, Jan: *Prezident všech? Napoví první gesto*. Právo, 25. 1. 2013, s. 2.
- ⁷¹ Steigerwald, Karel: *Naše a cizí*. Mladá fronta DNES, 21. 1. 2013, s. 14.
- ⁷² Pehe, Jiří: *Zemanův skluz*. Právo, 21. 1. 2013, s. 7.
- ⁷³ Šabata, Petr: *Editorial*, op. cit.
- ⁷⁴ Jeschke, Felix: *Dekrety pohledem Sudetáka*. Lidové noviny, 22. 1. 2013, s. 11. Velmi podobně také: Šustrová, Petruška: *Dělení*. Lidové noviny, 25. 1. 2013, s. 24.
- ⁷⁵ Jeschke, Felix: *Dekrety pohledem Sudetáka*, op. cit.
- ⁷⁶ Stropnický, Martin: *Šmejdi rejdí*. Mladá fronta DNES, 23. 1. 2013, s. 10.
- ⁷⁷ Placák, Petr: *Klaus a Zeman ponižují celou českou společnost*. Lidové noviny, 24. 1. 2013, s. 12.
- ⁷⁸ Pehe, Jiří: *Stranickým vítězem přímé volby je KSČM*. Právo, 28. 1. 2013, s. 6.
- ⁷⁹ Tamtéž a podobně také: *Zeman a Schwarzenberg se do sebe v debatě poprvé pustili*. Právo, 18. 1. 2013, s. 1.
- ⁸⁰ Danda, Oldřich: *Schwarzenberg: Vlády se nezřikám, ale jako prezident budu hájit slabší*. Právo, 19. 1. 2013, s. 8.
- ⁸¹ Viktor, Antonín: *Zeman stavěl řadu útoků na lži, Schwarzenberg mluvil z cesty*. Mladá fronta DNES, 24. 1. 2013, s. 2; Šabata, Petr: *Editorial*, op. cit.; Křivka, Vladimír–Kálal, Jan: *Zemanova kampaň. Lež střídá další lež*. Lidové noviny, 24. 1. 2013, s. 1.
- ⁸² Wagnerová, Eliška: *Bude prezidentem všech*. Hospodářské noviny, 23. 1. 2013, s. 9.
- ⁸³ Kamberský, Petr: *Tři dobré volební zprávy*. Hospodářské noviny, 28. 1. 2013, s. 12.
- ⁸⁴ Zlámalová, Lenka: *Zeman je zpět*. Lidové noviny, 28. 1. 2013, s. 1.
- ⁸⁵ Balík, Stanislav: *Schwarzenberg a dekrety*. Lidové noviny, 21. 1. 2013, s. 10.

- ⁸⁶ Pehe, Jiří: *Zemanův skluz*, op. cit.
- ⁸⁷ Balík, Stanislav: *Schwarzenberg a dekrety*, op. cit.
- ⁸⁸ Dolejší, Václav: *Dva muži pro Hrad*. Mladá fronta DNES, 21. 1. 2013, s. 1.
- ⁸⁹ Königová, Marie: *Kampaň se zvrhla v hádku o dekrety*, op. cit.
- ⁹⁰ Jeschke, Felix: *Dekrety pohledem Sudetáka*, op. cit.
- ⁹¹ *Agrese vítězí, zní poučení z volby*. Lidové noviny, 28. 1. 2013, s. 9. Podobně viz Eliášová, Kateřina: *Schwarzenberg nahrál soupeři neobratným výrokem*. Hospodářské noviny, 22. 1. 2013, s. 2.
- ⁹² Křivka, Vladimír–Kálal, Jan: *Zemanova kampaň. Lež střídá další lež*, op. cit.
- ⁹³ Königová, Marie: *Kampaň se zvrhla v hádku o dekrety*, op. cit.
- ⁹⁴ Křivka, Vladimír: *Schwarzenberg uvízl v nacionalistické pasti*. Lidové noviny, 21. 1. 2013, s. 1.
- ⁹⁵ *Veteráni stojí za Zemanem*. Lidové noviny, 23. 1. 2013, s. 3.
- ⁹⁶ Honzejek, Petr–Petr Kamberský, Petr: *Kampaň vstoupila do své špinavé fáze*, op. cit.
- ⁹⁷ Kamberský, Petr: *Tři dobré volební zprávy*, op. cit.
- ⁹⁸ Eliášová, Kateřina: *Proč vyhrál Miloš Zeman? Největší slabinou byla Karlova řeč*. Hospodářské noviny, 28. 1. 2013, s. 6. Podobně také viz Ohlasy na volbu prezidenta. Lidové noviny, 29. 1. 2013, s. 2.
- ⁹⁹ *Nečas se skřipěním zubů volil Schwarzenberga*. Právo, 26. 1. 2013, s. 2.
- ¹⁰⁰ Fendrych, Martin: *Zemanova pětiletka*. Týden, 28. 1. 2013, s. 18.
- ¹⁰¹ Anýž, Daniel: *Jak a proč média pomohla Zemanovi na Hrad*. Hospodářské noviny, 28. 1. 2013, s. 13.
- ¹⁰² Musil, Michal: *Schwarzenbergovi příznivci, prosím, teď už se uklidněte*. Mladá fronta DNES, 29. 1. 2013, s. 10.
- ¹⁰³ Weiss, Martin: *Co také Schwarzenbergův štáb nikdy nenapadlo*. Lidové noviny, 28. 1. 2013, s. 11.
- ¹⁰⁴ Weiss, Martin: *Vakuum se zaplňuje snadno*. Lidové noviny, 29. 1. 2013, s. 11.
- ¹⁰⁵ Hanley, Sean: *Prezidentské zrcadlo české demokracie*. Hospodářské noviny, 30. 1. 2013, s. 11.
- ¹⁰⁶ Neff, Ondřej: *Sen a realita*. Lidové noviny, 21. 1. 2013, s. 24.
- ¹⁰⁷ *Zeman má v závěru kampaně na transparentním účtu mnohem méně peněz než Schwarzenberg*. Lidové noviny, 21. 1. 2013, s. 3.
- ¹⁰⁸ Měříčka, Aleš: *Mrzí mě, že si Miloš neodpustí ty cigarety*. Hospodářské noviny, 21. 1. 2013, s. 5.
- ¹⁰⁹ Křivka, Vladimír: *Schwarzenberg uvízl v nacionalistické pasti*, op. cit.
- ¹¹⁰ Tamtéž.
- ¹¹¹ Viktora, Antonín: *Dělá Klaus medvědí službu? Zemanovi voliči ho nemusí*. Mladá fronta DNES, 22. 1. 2013, s. 1.
- ¹¹² Leschtina, Jiří: *Tanec sudetského džina*, op. cit.
- ¹¹³ Kaiser, Daniel: *Rituál a alergie*. Lidové noviny, 21. 1. 2013, s. 1. Podobně také: Wagnerová, Eliška: *Bude prezidentem všech*, op. cit.
- ¹¹⁴ Kaiser, Daniel: *Rituál a alergie*, op. cit.
- ¹¹⁵ Měříčka, Aleš: *Mrzí mě, že si Miloš neodpustí ty cigarety*, op. cit.
- ¹¹⁶ Kaiser, Daniel: *Rituál a alergie*, op. cit.
- ¹¹⁷ Nečas, 2009; Nečas–Vochocová, 2011; Vochocová–Nečas, 2012.